

Numele lui Hristos și căile rugăciunii. Invocarea neîncetată a lui Dumnezeu ca practică spirituală / Irénée Hausherr; trad. din lb. franceză: Mihai Valentin Vladimirescu. – București: Herald, 2022
ISBN 978-973-111-962-5

I. Vladimirescu, Mihai Valentin (trad.)

2

Pentru noutăți și comenzi:
www.edituraherald.ro
office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61
Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60
Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Pont. Institutum Orientalium Studiorum
Piazza Santa Maria Maggiore, 7, Roma, 1960

Nota editorului:

Toate textele din *Patericul egiptean* urmează Ediția Alba Iulia, 1990, tipărit de Episcopia Ortodoxă Română a Alba Iuliei.

În lucrul asupra textului traducătorul a consultat Biblia sau Sfânta Scriptură publicată de Societatea Biblică Interconfesională din România, 1988, cunoscută și sub numele de Biblia Sinodală.

Irénée HAUSHERR

Numele lui **H**ristos
ȘI
CĂILE RUGĂCIUNII

Invocarea neîncetată a lui Dumnezeu
ca practică spirituală

Traducerea din limba franceză:
MIHAI VALENTIN VLADIMIRESCU

EDITURA HERALD
București

Redactor:

Andreea Tincea

Redactor de specialitate:

Cezar-Ivan Coliță [semnează notele de specialitate
din carte marcate cu (*N. red. spec.*)]

Viziune grafică și DTP:

Ela Stoica

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2022

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Bibliografie aleasă	9
Lucrări citate	12
Introducere	22

PARTEA I NUMELE DOMNULUI IISUS

A. Nume acordate Mântuitorului în Sfânta	
Scriptură și de către Sfinții Părinți	29
1. Problematika numărului mare de nume folosite	29
2. Nume prietenoase și nume dușmănoase	
atribuite lui Iisus în Evangheliile	31
3. În restul Noului Testament	35
4. Numele Mântuitorului la Părinții Apostolici	39
5. Sfântul Irineu	47
6. Origen	48
7. Sfântul Vasile	59
8. Sfântul Grigorie de Nazianz	62
9. Sfântul Ioan Gură de Aur	65
10. Afraat	71
11. Filosofia numelui la Sfântul Efreem	74
12. Pseudo-Dionisie	83
13. Numele Domnului la Isaac de Ninive	85
B. La poporul creștin	88
1. Actele Martirice	89
2. În afara Actelor Martirice. Inscricțiuni	95
3. Numele Domnului Iisus în	
Apocrifele Noului Testament	101

4. Numele Domnului Iisus în slujbe	108
5. <i>Penthos</i> și iubirea plină de căldură	111
Concluzia Primei Părți	137

PARTEA A II-A
ROSTIREA NUMELUI

A. Căile rugăciunii neîncetate	141
1. Sensul și scopul <i>rugăciunii lui Iisus</i>	141
2. Acte de rugăciune	148
3. Starea de rugăciune	156
4. Înainte de Evagrie	161
5. Evagrie Ponticul	166
6. Două tipuri de rugăciune curată	171
7. „Amintirea de Dumnezeu”	178
8. Părinții deșertului	184
B. Rugăciunile scurte	199
1. Atestarea lor și lucrarea lor tainică	199
2. Rugăciuni scurte în Evanghelii	202
3. În alte cărți ale Noului Testament	206
4. Rugăciuni scurte după vremurile apostolice	207
5. Rugăciunile scurte ale călugărilor	210
6. De la Ioan Gură de Aur la pseudo-Ioan Gură de Aur sau de la libertate la unicitate	221
7. Diadoh: rugăciuni scurte și psihologia amintirii de Dumnezeu	227
8. Rugăciune și rugăciuni scurte la Isaac de Ninive	236
C. Cererea de milostivire	243
D. Nașterea rugăciunii lui Iisus	263
E. Predominanța rugăciunii lui Iisus	300
Încheiere	312
Apendice	330

Cuvânt înainte

Numele lui Iisus ne aduc aminte de capodopera lui Fray Luis León, *Los Nombres de Cristo*. Însă, de data aceasta, nu e nevoie să căutăm aici nici capodopere literare, nici discuții teologice, fiind vorba despre o chestiune mult mai umilă, ce ține de practica religioasă: sub ce nume și cu ce scop I se adresau Domnului Iisus creștinii răsăriteni?

De aici rezultă și cele două părți ale cărții: I. Numele Domnului Iisus așa cum este folosit de către credincioși; II. Căile rugăciunii continue recomandate și practicate de către asceții răsăriteni. Dacă, din punct de vedere teologic, orice rugăciune este o invocare a Numelui, din moment ce rugăciunea înseamnă mântuire și „sub cer nu este alt nume dat oamenilor în care să se mântuiască”, putem spune același lucru și despre invocarea fonetică a numelui lui Iisus? De unde vine această idee? Cum se face că a încetat să mai fie pentru unii o *simplă cale printre altele*, devenind în timp *calea rugăciunii desăvârșite*, mai presus și poate dincolo de toate rugăciunile?

Simpla problemă pe care am menționat-o nu reușește să știrbească din importanța unei chestiuni vitale a creștinismului. Pentru a o aborda în mod adecvat, ar trebui întrebați toți martorii din trecut. Aflându-ne în imposibilitatea de a depune un asemenea efort uriaș, a fost făcută o cercetare parțială a unor documente alese, dintre cele care păreau a fi cele mai importante sau dintre cele care susțineau afirmațiile altora. Următoarele pagini reprezintă rezultatul acestei cercetări.

A.

Nume acordate Mântuitorului în Sfânta
Scriptură și de către Sfinții Părinți*1. Problematika numărului mare de nume folosite*

„Numele”, spune Origen, „este o expresie restrânsă care desemnează natura proprie a ființei care îl poartă” (*De Oratione* 24)¹.

Continuarea textului conține „filosofia numelui” în accepțiunea lui Origen († 254). Merită să ne aplecăm puțin asupra acestui text înainte de a studia filosofia numelui în sine, alături de unii cercetători moderni.

„De exemplu, natura proprie a Sf. Pavel face ca sufletul său, mintea sa, trupul său să aibă anumite calități. Aceste calități specifice, care fac în așa fel încât nicio altă ființă să nu fie întru totul asemenea lui Pavel, sunt desemnate prin numele de Pavel. La oameni însă, aceste calități proprii – ca de altfel și numele – se pot schimba. Cum anumite calități ale lui Avram s-au schimbat, el a primit numele de Avraam; Simon a fost numit Petru; Saul, cel care îl prigonea pe Iisus, a fost numit Pavel. Pentru Dumnezeu, care este neschimbător și veșnic, adică rămâne mereu același, nu există decât un singur nume, acela indicat în cartea *Ieșirii*: *Eu sunt Cel ce sunt* (*Ieșirea* 3, 14). Noi toți ne străduim să înțelegem cine este El cu adevărat, însă puțini sunt cei care îi pot înțelege cu adevărat sfințenia. De aceea învățăm că ideea pe care ne-o facem despre Dumnezeu e sfântă dacă vedem în El sfințenia Creatorului, a Purtătorului de grijă, a Celui ce judecă, alege sau abandonează, a Celui

¹ PG 11, 494 B.

care primește sau respinge, răsplătește sau pedepsește pe fiecare după cum i se cuvine. Căci prin aceste lucruri și prin altele asemănătoare lor se văd calitățile proprii ale lui Dumnezeu, iar, scripturistic vorbind, aceste calități cred că desemnează *numele Lui*.¹

Cel mai bun rezumat atât al acestei lungi expuneri, cât și al altora mai lungi², este dat în contextul versetului de la *Ioan 3, 19* („a crezut în numele Celui Unuia născut, Fiul lui Dumnezeu”), despre care P. D. Mollat notează că este vorba de „un apelativ semitic pentru a indica o anumită persoană”³.

Domnul Iisus, Fiul Mariei, are multe nume. Spre sfârșitul secolului al VII-lea, un autor anonim s-a ocupat cu alcătuirea unei liste „a tuturor numelor date Mântuitorului în dumnezeieștile scripturi”⁴. Acesta reușește să adune laolaltă 187 de nume pe care le introduce folosind următoarea remarcă: „Unii spun că Mântuitorul este numit pe bună dreptate *Înțelepciune*, alții Îl numesc *Cuvântul*, iar celelalte nume nu sunt nume proprii, ci nume figurate” (τροπικῶς). Să redăm măcar primele cuvinte: „1. *Înțelepciunea*, 2. *Cuvântul*, 3. *Fiul lui Dumnezeu*, 4. *Dumnezeu Cuvântul*, 5. *Lumina lumii*, 6. *Lumina cea adevărată*, 7. *Învierea*, 8. *Calea*, 9. *Adevărul*, 10. *Viața*, 11. *Ușa*, 12. *Păstorul*, 13. *Mesia*, 14. *Hristos*, 15. *Iisus*, 16. *Mântuitorul*, 17. *Învățătorul* (διδάσκαλος)...”. Să fi fost cumva o simplă greșeală de neatenție din partea autorului nostru care plasează numele lui Iisus de abia pe locul al cincisprezecelea? Puțin probabil, din moment ce pe primul loc se află *Înțelepciunea*⁵, secondat apoi de *Cuvântul*. În plus,

¹ Traducerea lui G. BARDY.

² Este suficient să facem referire la articolul lui Hans BIETENHARD din *Theologisches Wörterbuch zum N.T.*, al lui G. KITTEL, a se vedea substantivul ὄνομα, vol. 5, p. 242-283.

³ *L'Evangile de saint Jean*, tradusă de D. Mollat, Paris, 1953, p. 81, notă.

⁴ Pr. DIEKAMP, *Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi*, Münster in W., 1907, p. 286-290.

⁵ Privitor la numele de „*Înțelepciune*” acordat în vechime Mântuitorului, este demn de remarcat următorul lucru. Împăratul bizantin Justinian I (527-565) numește marea catedrală din Constantinopol cu numele de „Sf. Sophia” (azi moscheea Agia Sophia din Istanbul). Denumirea nu face nicidecum trimitere la o sfântă femeie timpurie cu numele de Sophia, după cum ar fi mulți tentați să creadă. Dimpotrivă, termenul grecesc se traduce prin „Sfânta Înțe-

atunci când întocmește mai departe o listă cu 54 de nume consacrate Maicii Domnului, cea Născătoare de Dumnezeu¹, el își începe lista cu numele „Maria” și o încheie cu numele de „Theotokos” care se tâlcuiește prin cea „Născătoare de Dumnezeu”.

Compilerul „celui mai vast și prețios” florilegiu dogmatic dintre toate cele care ne parvin în prezent² nu oferă niciun argument credincioșilor din cotidian care, manifestând și mai mult o evlavie față de *rugăciunea lui Iisus*, spun că ea poate consta doar în numele lui Iisus sau că ea este rezumatul, inima și chintesența Ortodoxiei și a întregii spiritualități răsăritene. Să fi ignorat acest autor în mod complet „filosofia numelui”? În această situație, ipoteza lui F. Diekamp care atribuia acest florilegiu lui Anastasie Sinaitul († 701) s-ar prăbuși pe bună dreptate, căci sinaiții trebuie să fi păstrat această filosofie a numelui mai mult decât toți ceilalți din moment ce Sinaiul este o regiune semitică, iar *rugăciunea lui Iisus* a avut un rol central în spiritualitatea sinaită³.

În orice caz, se pune întrebarea firească: dacă vorbim de o filosofie a numelui, de partea cărui nume este această filosofie având în vedere că Mântuitorul are mai multe nume? Răspunsul va avea importanță nu doar pentru istoria sau preistoria *rugăciunii lui Iisus* dar, în general, pentru cea a cinstirii aduse acestui nume sfânt.

2. Nume prietenoase și nume dușmănoase atribuite lui Iisus în Evanghelii

Pentru iudeii care Îl vedeau și auzeau pe Iisus fără să creadă în El, exista un singur fel de diferențiere a numelui Său față de alte nume similare fonetic, precum cel de Isus Baraba (celebrul tâlhar eliberat din porunca lui Pilat). Vedem deci că ambele nume de „I(i)sus” sunt însoțite de un toponim ce reprezintă criteriul de diferențiere între

lepciune Divină”, altminteri un eufemism pios al epocii acordat lui Dumnezeu Cuvântul, adică lui Hristos. Probabil că acest nume de „Înțelepciune” oferit de autorul anonim în secolul al VII-lea era folosit la scară largă în perioada secolelor VI-VII. (*N. red. spec.*)

¹ *Ibid.* p. 291-292.

² DIEKAMP, *Op. cit.*, p. III.

³ A se vedea *UN MOINE*, cap. II.

cei doi. Însuși Pilat dă ordin ca deasupra crucii Mântuitorului să fie scris „Iisus Nazarineanul”. Dacă urmărim textul Evangheliilor, se pare că nimeni nu s-a adresat Învățătorului pe numele Său real, nici măcar pe numele său precedat de „Domnul”. Vocativul „Iisuse” (Ἰησοῦ) nu se întâlnește decât la Sf. Evanghelist Marcu și la Sf. Evanghelist Luca. Prin gura unui posedat, demonii sunt cei care I se adresează pe numele de „Iisuse, Nazarinene” (Marcu 1, 24; Luca 4, 34). Prin gura altui demonizat, un diavol I se adresează astfel: „Iisuse, Fiule al lui Dumnezeu Celui Preaînalt...” (Marcu 5, 7; Luca 8, 28). În textele sfintelor Evanghelii întâlnim o singură persoană de bună credință care îndrăznește să Îl implore ceva adresându-I-se pe numele Său urmat de „Fiul lui David”, și anume orbul Bartimeu (Marcu 10, 47; Luca 18, 38). Ulterior, apărătorii rugăciunii lui Iisus se vor raporta, mai târziu, și la acest text. De altfel la Marcu, în limba greacă, *Fiul lui Dumnezeu* apare înaintea lui Iisus; Bartimeu, abia după ce este muștrat de către mulțime continuă să strige, adresându-I-se în cuvintele *Fiule al lui David*, așa cum vedem atât la Sf. Ap. Marcu, cât și la Sf. Ap. Luca. Tot la în Evanghelia lui Luca avem și pasajul în care citim despre cei doi leproși care Îl strigă, implorându-L de departe cu următoarele cuvinte: „Iisue, Învățătorule, fie-Ți milă de noi!” (Luca 17, 13). Tălharul de pe cruce Îi spune: „Iisuse, pomenește-mă...” (Luca 23, 52), deși într-o altă versiune cunoscută (ediția Wescott Hort) întâlnim doar „pomenește-mă”, fără numele lui Iisus. Într-o altă versiune, numele lui Iisus apare la dativ: „Îi zicea lui Iisus: pomenește-mă...” Femeia cananeeancă îi zice și ea: „miluiește-mă, Doamne, Fiul lui David!” (Matei 15, 22).

Din această mică analiză făcută asupra Evangheliilor rezultă că singurii care I se adresează lui Iisus folosind acest nume la vocativ (cel mai adesea urmat de un titlu distinctiv) sunt demonii sau persoane străine cercului Său de apropiați. Cei cărora le spune într-o zi: „de acum nu vă mai zic slugi, că sluga nu știe ce face stăpânul său, ci v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl vi le-am făcut cunoscute” (Ioan 15, 15) nu vor îndrăzni niciodată (nici măcar să le vină ideea) de a I se adresa pe „numele Său mic”. Iar Învățătorul încuviințează această atitudine; lor le va spune în seara Jorii Sfinte: „Voi mă numiți pe Mine «Învățătorul» și «Domnul» și bine ziceți, căci sunt”

(Ioan 13, 13). Legat de acest ultim citat trebuie să remarcăm două lucruri: 1. Stăpân și Domn nu sunt sinonime; 2. Numele folosite aici de Sf. Ap. Ioan pot fi înțelese în două feluri: a. „atunci când vorbiți de Mine, voi spuneți: Domnul, Învățătorul”; b. cu sensul specific al unor substantive la vocativ, așa cum sunt folosite de către Sf. Ap. Toma care îi spune lui Iisus: „Domnul meu și Dumnezeul meu” (Ioan 20, 28). Cel mai probabil, evanghelistul a avut în vedere aceste două sensuri simultane, întrucât ele corespund întrebuirii lor de către ucenici atât când vorbesc despre Învățătorul lor, cât și când vorbesc cu Învățătorul lor. Însăși Preasfânta Fecioară Maria, în cele două propoziții pe care Evangheliile le consemnează ca fiind adresate de către ea Fiului Său, nu folosește numele Iisus, ci o dată, cu voce scăzută, fără a rosti niciun nume, spune „nu mai au vin” (Ioan 2, 3), iar în altă parte, cu voce ridicată: „copilul meu” [gr. τέκνον (Luca 2, 48)].

Să vedem totuși ce titluri Îi dau lui Iisus apostolii și primii creștini după Înălțare. În Evanghelia, atunci când vorbesc despre El, Îl numesc folosind numele Său pământesc și istoric, *Iisus*, așa cum fac toți istoricii atunci când nu există niciun alt motiv de a nu-și numi eroul pe numele său cel mai simplu. Însă sunt situații în care la orașul Paris trebuie să ne referim folosind pur și simplu numele Paris, după cum sunt și situații în care trebuie să menționăm doar că este vorba despre capitala Franței. Acestea sunt nuanțe foarte greu de sesizat de către un cititor grăbit. Atunci când Sf. Luca (2, 19) scrie mai întâi „Maria păstra toate aceste cuvinte punându-le în inima sa”, iar mai apoi (2, 51) „mama lui păstra în inima ei toate aceste cuvinte”, această a doua expresie implică în mod subtil rațiunea sensului: lucrurile stau așa întrucât ea este mama Sa care nu lasă a fi pierdute aceste cuvinte.

Cu toate acestea, în cateheza apostolilor al cărei ecou și rezumat sunt Evangheliile sinoptice, este posibil ca naratorul, din fidelitate față de realitatea istorică, să fi trebuit să folosească expresia *Domnul* atunci când relata ceva spus de un ucenic al lui Hristos. Astfel, atunci când Sf. Evanghelist Ioan, care de-a lungul întregii Evanghelii folosește de obicei numele „Iisus”, îi spune lui Petru „Este Domnul”, el nu relatează pur și simplu un fapt din trecut, ci trimite la un cuvânt rostit de către el în calitatea sa de ucenic iubit al lui Iisus (Ioan 20, 7-12). La fel vorbește

și Maria Magdalena (*Ioan* 20, 2, 18), la fel vorbesc și ucenicii după ce îl văd pe Iisus înviat (*Ioan* 20, 25). Tot din același motiv în Evanghelia lui Luca aflăm că atunci când Luca și tovarășul său se întorc de la Ierusalim la Emaus, ucenicii le spun că *Domnul* a înviat cu adevărat. Trebuie să ne amintim că această conjuncție, gr. ὅτι, echivalează cu semnul de punctuație „două puncte” (:) și introduce vorbire directă, spre deosebire de conjuncția din limba franceză *que* care introduce o vorbire indirectă.

În alte locuri, evanghelistul nu redă neapărat cuvintele rostite de către ucenici atunci când se adresează Învățătorului lor, ci doar sentimentele lor. Este un fel de discurs interior care, pentru un autor sensibil la nuanțe, determină o anumită turnură implicită a frazei. În acest scop, în limba latină se folosește subjonctivul vorbirii indirecte. Se știe că, în astfel de situații, în Evanghelia lucană termenul *Kύριε* se repetă în mod obișnuit de două ori: prima dată, atunci când un ucenic I se adresează Învățătorului cu grecescul *Kύριε* (Doamne). A doua oară, atunci când, condiționat de această chemare, reia: *și a zis Domnul* (*Luca* 12, 41 și 42). La versetul din *Luca* 17, 5 acest vocativ este doar potențial, „și au zis apostolii către *Domnul*”. În mod evident I s-au adresat la vocativ cu *Doamne*, astfel încât versetul următor reia „Iar *Domnul* a zis”. Vocativul poate urma în a doua parte, ca atunci când Zaheu spune: „Iată, Doamne, jumătate din averea mea o dau săracilor”, justificată de folosirea, în partea precedentă, de cuvântul *Kύριος* la nominativ (*Luca* 19, 8). Doar în *Luca* 22, 61 se vorbește despre privirea pe care *Domnul* o îndreaptă asupra lui Petru după întreita lepădare a sa. Acest detaliu prețios pe care îl păstrează evanghelistul vorbește în mod clar despre încrederea de sine a lui Petru; încă putem auzi un ecou al vocii lui Petru în „Și, întorcându-Se, *Domnul* a privit spre Petru; și Petru și-a adus aminte de cuvântul *Domnului*”. Evangheliștii Matei și Marcu relatează doar faptul istoric, consemnând: „Și Petru și-a adus aminte de cuvântul pe care i-l spusese Iisus...” În ambele cazuri, termenul *Kύριος* se poate să fi fost introdus de către un copist având în vedere pasajul *Luca* 13, 15 unde există și varianta în care se folosește numele „Iisus”. Aceeași situație o regăsim și la *Luca* 22, 31, unde multe manuscrise omit cuvintele

„*Domnul* a spus”. Rămân totuși câteva versete pentru care nu putem, fără exces de subtilitate, să atribuim folosirea numelui „*Domnul*” altei rațiuni decât unei credințe a scriitorului mult mai puternice decât impasibilitatea istoricului. *Luca* 10, 1: „După aceasta, *Domnul* a ales alți șaptezeci”. Fără îndoială, putem remarca faptul că Iisus face această alegere în calitatea Sa de *Domn*. Aceeași situație o întâlnim și la *Luca* 11, 39, dar și la *Luca* 18, 6, într-o mai mică măsură.

După această analiză am putea să tragem concluzia că evangheliștii, în stilul pur narativ, spun întotdeauna „Iisus”. Atunci când înlocuiesc acest nume cu „*Domnul*” o fac dintr-o anumită rațiune care este cel mai adesea, fie credința vreunui ucenic, fie, rareori, rezultatul propriei încrederi în ei.

În orice caz, dintre toți termenii folosiți pentru a-L desemna pe Mântuitorul, numele *Iisus* este, fără îndoială, cel mai simplu, cel mai tern, cel mai dezvelit de orice idee de grandoare sau sentiment de cinstitie. Când se dorește adăugarea unei idei sau a unui sentiment de acest fel, titlurile de *Kyrios* (*Domn*) sau *Didascalos* (*Învățător*) vin să completeze sau să înlocuiască numele *Iisus*.

3. În restul Noului Testament

Ar fi mult prea îndrăzneț să admitem aprioric persistența acestei folosiri în celelalte cărți ale Noului Testament. Toate aceste cărți sunt cărți ale credincioșilor. În afară de *Faptele Apostolilor*, nu avem de-a face doar cu o istorie, ci cu îndemnuri și cu învățături; avem de-a face nu cu istorici, ci cu apostoli ai lui Hristos în exercițiul slujirii lor. Tocmai cartea *Faptelor* conține mai multe discursuri care nu sunt rostite de către un istoric, ci de tot felul de personaje, și anume credincioși și necredincioși. Această carte plină de viață ne arată în mod direct cum îl numeau diferiți oameni pe Iisus. Este o încântare să surprindem aceste nuanțe, altminteri foarte bine redată de către Sf. Luca.

Evreii, de altfel adversarii noii „erezii” (*Fapte* 24, 5, 14; 28, 22) și păgânii care nu știu prea multe despre această nouă credință, spun simplu sau în derâdere: Iisus, Iisus Nazarineanul sau „un anumit Iisus” (*Fapte* 4, 2, 13; 5, 40; 6, 14; 25, 19 etc.).

La rândul lor, apostolii, adresându-se acestor adversari sau acestor străini, au propriul mod de vorbire. În discursul său de la Cincizecime¹ (*Fapte* 2, 22, 32) sau înaintea Sinedriului² (5, 30), Sf. Ap. Petru spune: „...Iisus pe Care voi L-ați omorât” (vezi 13, 33; 17, 7; 17, 18 etc.)

La aceasta se adaugă expresii precum (8, 35): *Philippe evangelizavit illi Jesum*, Iisus pe care famenul Candachiei nu Îl cunoștea; sau (10, 38), Sf. Petru adresându-se sutașului Corneliu: „Iisus din Nazaret pe care Dumnezeu L-a uns cu Duhul Sfânt”; iar Sf. Ap. Pavel (9, 20): „propovăduia în sinagogi pe Iisus, că Acesta este Fiul lui Dumnezeu”.

Credincioșii nu folosesc prescurtat doar numele *Iisus*, cu excepția Sf. Luca, în primele pagini ale *Faptelor* când, asemenea evangheliștilor, vorbește ca un simplu istoric. A se vedea și *Fapte* 18, 25. Atunci când sunt între ei, credincioșii își mărturisesc simțămintele completând numele *Iisus* cu un titlu care exprimă credința lor și cinstirea pe care I-o aduc. De cele mai multe ori, la fel ca în epistole, această credință se exprimă cel mai adesea prin numele asociat de *Hristos*, întrucât, mai ales în fața evreilor, această credință se mărturisește în mod clar prin proclamarea faptului că „Hristos, Mesia, este Iisus” (*Fapte* 19, 28).

Adăugarea termenului „Hristos” pe lângă numele *Iisus* reprezintă un act de mărturisire a credincioșilor, întrucât, potrivit argumentării Sf. Petru din ziua Cincizecimii, pe de o parte regele David a profețit învierea lui Mesia, iar pe de altă parte „Dumnezeu a înviat pe Acest Iisus, Căruia noi toți Îi suntem martori” (*Fapte* 2, 31). La fel putem spune și despre titulatura de Κύριος?

În timpul vieții pământești a lui Iisus din Nazaret, acest termen putea fi, chiar și pe buzele viitorilor apostoli, un simplu cuvânt menit a indica respectul, politețea, așa cum avem *Signore* în italiană sau *Señor* în spaniolă. Îl întâlnim folosit de elinii care i se adresează lui Filip din Betsaida care știa limba greacă: „Doamne, voim să vedem

¹ Cincizecime: sărbătoarea pogorării Duhului Sfânt peste ceata Apostolilor (*N. red. spec.*)

² Sinedriu: sfatul bătrânilor învățați ai Templul din Ierusalim însărcinat cu probleme administrative și juridice. Tot acest sinedriu a fost cel care a organizat prinderea lui Iisus, instigând mai apoi mulțimea să-l forțeze pe Pilat pentru a hotărî răstignirea Mântuitorului. (*N. red. spec.*)

pe Iisus” (*Ioan* 12, 20-21). După prima pescuire minunată, Simon Petru, fiul lui Iona, „a căzut la genunchii lui Iisus spunând: *Ieși de la mine, Doamne, că sunt om păcătos*”; nu avem încă, în față, o mărturisire la Cezareea lui Filip, însă în acest cuvânt lăsat la finalul frazei și în gestul care îl însoțește, vedem o demnitate și o virtute supraomenească, precum și nuanța unui respect pe cale să devină adorație. În *Faptele Apostolilor*, după Înviere, cuvântul *Kyrios* rostit sau scris de către apostoli și de către creștini are sensul foarte clar (am putea spune pe bună dreptate „minunatul sens”) exprimat de Sf. Petru în discursul adresat evreilor de pretutindeni adunați la Ierusalim în momentul pogorării Duhului Sfânt: „Cu siguranță să știe deci toată casa lui Israel că Dumnezeu, pe Acest Iisus pe Care voi L-ați răstignit, L-a făcut Domn și Hristos” (*Fapte* 2, 36). Atunci când Sf. Ap. Pavel le va recomanda filipenilor în minunatul său imn pace, smerenie și iubire în relațiile dintre ei, el nu va rosti ceva nemaiauzit, ci ceva despre care credincioșii erau obișnuiți să gândească (*Filipeni* 2, 6-11):

6. (Hristos Iisus) Care, Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o știrbire a fi El întocmai cu Dumnezeu,
7. Ci S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor și la înfățișare aflându-Se ca un om,
8. S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce.
9. Pentru aceea, și Dumnezeu L-a preainălțat și I-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume;
10. Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor dedesubt.
11. Și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl.

Creștinii știa ce spuneau atunci când atribuiau Învățătorului lor, Iisus, acest nume de *Kyrios*. *Septuaginta*¹ pe care ei o citeau traducea prin *Kyrios* atât cuvântul ebraic *Adonai*, dar mai ales cuvântul *Iahve*.

¹ *Septuaginta* (abreviată LXX) reprezintă versiunea Vechiului Testament tradus la Alexandria din ebraică în greacă veche, în secolul al III-lea î. Hr., mai exact pe vremea regelui egiptean Ptolemeu Filadelful (285-247 î. Hr.). La

„Ceea ce se spune în Vechiul Testament despre Domnul Iahve, aceea se spune în Noul Testament despre Domnul Iisus Hristos”¹. Acesta este și motivul pentru care Sf. Ap. Pavel se referă la creștini ca la cei care cheamă numele Domnului nostru Iisus Hristos (1 *Corinteni* 1, 2). Potrivit lui Bousset², una dintre calitățile acestor creștini este aceea de a invoca numele Domnului, cu alte cuvinte, acesta era un nume al lor într-o perioadă în care cuvântul *Christianos* era încă destul de rar.³ Invocarea numelui Domnului și referirea, prin acest nume, la *Iisus Hristos*, este semnul cel mai limpede al credinței în El în calitate de Mesia și Fiu al lui Dumnezeu. A invoca numele Domnului înseamnă a avea credința creștină și a o mărturisi; nu aceeași era situația, în acele vremuri, referitoare la pronunțarea cuvântului *Iisus*, nici măcar atunci când era vorba de o rugăciune adresată Celui care, din punct de vedere istoric, avea acest nume. Numele scurt *Iisus* nu avea nicio însemnătate într-un timp și într-un mediu în care putea să îl poarte practic oricine. De fapt, „până spre începutul secolului al II-lea d. Hr., numele *Iisus* era foarte des întâlnit printre evrei”⁴. Pentru a ne face o idee în acest sens, nu ne rămâne decât să redăm două versete din *Epistola către Coloseni* (4, 10-12): „Vă îmbrățișează Aristarh... și Marcu... și *Iisus* cel ce se numește *Iustus*, care sunt din tăierea împrejur. Vă îmbrățișează Epafras care este dintre voi, rob al lui *Iisus Hristos*”. Simpla expresie „*Iisus Hristos*” conține în ea însăși un act de credință cu referire directă la mesianitatea lui *Iisus* din Nazaret.

Din toate aceste motive indicate aici pe scurt, și anume pentru că numele dumnezeiesc era *Kyrios*, pentru că numele mesianic era *Hristos*, pentru că numele lui *Iisus* în sine nu reprezenta ceva special pentru mediul iudeo-creștin, „primii creștini convertiți foloseau probabil (noi spunem cu certitudine) numele *Hristos* mult mai des decât numele *Iisus*. Altfel, bravii antiohieni l-ar fi numit folosind

această versiune au lucrat 70 sau 72 de cărțurari, de aici venind și numele de „septuaginta” care în limba latină înseamnă „șaptezeci”. (N. red. spec.)

¹ K. L. SCHMIDT, articolul *Κύριος* în *Theol. Wörterbuch* al lui Kittel, vol. III, p. 501.

² W. BOUSSET, *Kyrios Christos*, p. 100.

³ K. L. SCHMIDT, *op.cit.*

⁴ W. FOERSTER, *apud* G. GITTEL, *op.cit.* p. 285.

acest ultim nume, iar Părinții Ordinului Iezuit¹ ar fi trebuit să se mulțumească cu primul nume” (Mgr. J Holzner, *Paul de Tarse*)². Această remarcă atât de neașteptată și de barocă este lipsită de corectitudine și cu atât mai mult de justete față de primii creștini și față de iezuiții deopotrivă. Să lăsăm iezuiții și ordinul lor pentru moment. Acesta este un fapt *sigur*, nu doar probabil: primii creștini au spus timp îndelungat *Iisus Hristos* sau *Hristos* sau *Domnul Iisus* sau *Domnul nostru Iisus Hristos*, mult mai des decât doar *Iisus*, formă scurtă, în principal pentru că ei credeau în El, pentru că ei chemau numele Domnului și pentru că Îl iubeau. Știau foarte bine că Învățătorul lor spusese că nu este suficient să spui „Doamne, Doamne” pentru a fi un adevărat ucenic; din instinct și din experiență ei știau că nu era suficient nici a spune doar *Iisus* pentru a-ți mărturisi credința.

4. Numele Mântuitorului la Părinții Apostolici³

Ceea ce am spus este mereu valabil. Să mai vedem ce se întâmplă la Părinții Apostolici. *Didahia*⁴ consemnează de trei ori numele *Iisus*,

¹ Ordinul iezuit sau *Societatea lui Iisus* (lat. *Societas Jesu*) reprezintă un ordin monastic catolic întemeiat în 1534 de către Ignatiu de Loyolla și un cerc restrâns de teologi de la Universitatea din Paris. Aprobat de autoritatea pontificală în anul 1540, acești călugări sunt puși în ascultare necondiționată față de papii Romei. S-au implicat intens în evanghelizarea Americilor și a părților din Orientul îndepărtat (India, China, Japonia etc.) și, de asemenea, în mișcarea anti-protestantă a Bisericii Romano-Catolice, cunoscută sub numele de Contrareformă. Cel mai cunoscut iezuit al zilelor noastre este Papa Francisc I, aliminteri și primul papă iezuit din istorie. (N. red. spec.)

² Versiunea franceză îi aparține abatelui L. JOHNER, Paris, 1950.

³ A nu se confunda Părinții Apostolici cu ceata Sfinților Apostoli. Părinții Apostolici reprezintă denumirea generică a primilor ucenici ai Sf. Apostoli, iar majoritatea Părinților Apostolici au trăit la finele secolului I și în prima jumătate a secolului al II-lea d. Hr. Printre aceștia îi amintim pe cei mai importanți, și anume pe Sf. Clement Romanul († 96, al III-lea papă al Romei), Sf. Ignatie Teoforul († 107) și Sf. Policarp al Smirnei († 155). Sintagma de Părinți Apostolici a fost prima dată utilizată în 1672 de către teologul Jean Baptiste Cotelier. (N. red. spec.)

⁴ A se vedea F. X. FUNK, *Patres Apostolici*, Tübingen, 1901, p. 1-37. [*Didahia apostolică* reprezintă prima operă creștină postbiblică (după scrierea Noului